

Buvusios Mykolo Jasinskio rezidencijos šoninis fasadas, Universiteto g. 3
Side facade of former residence of Mykolas Jasinskis, Universiteto Street 3

Gyvenamojo namo fasadas, Pilies g. 12
Facade of a residential building, Pilies Street 12

Pranciškonų konventualų bažnyčios šoninis fasadas, Trakų g. 9
Side facade of the Church of Franciscans Conventuals, Trakų Street 9

which most likely was a two-storey building constructed at the beginning of the 16th century stands out as well. The house did not have any windows facing the street; a tall stone fence with loopholes and a fortified gate separated the site of the nobleman from the street and the surrounding estates.

The end of the 15th century and the beginning of the 16th century was a period of extensive construction in Vilnius. Little-by-little the city turned into a truly European capital city. The representative style of the sovereign — Late Gothicism — started forming after the throne was taken over by Grand Duke Aleksandras in 1492. The most prominent object of the cultural heritage of this style in Vilnius and the entire Lithuania is the ensemble of the Bernardine Monastery (Maironio Street 8, 9). Presumably following the design of an architect from Danzig, Mykolas Karpentarijus-Enkingeris the church was built in 1520. The ensemble consists of the Bernardine Church, the Church of St Ann and the house of the Bernardine Monastery. The largest building of the ensemble — the Bernardine Church — is a big octagonal one-hall three-nave cult building with a belfry that stands out because of its original and luxurious Gothic-style decorative elements. There are four rectangular housings of the monastery attached to the northern wall of the church form the inner courtyard of the monastery — a cloister garth.

The sanctuary of St Ann, which was built in 1501 and is much smaller than the Bernardine Church, is the dominant of the ensemble and the main focus of this composition. Compared to the lengthwise composition of the entire ensemble, this church has been slightly turned to the north, which reflects the subtle understanding of beauty and harmony by the architect from the Middle Ages. It is a relatively small one-nave building. In the east, the nave extends into a lower and narrower presbytery that ends with a three-wall apse. The presbytery is not very large; the plan of the presbytery is rather simple, however the architecture of facades is unusually decorative and varying. Its composition is salient and complex; the walls are supported with tall, decorative, and, at the same time, massive buttresses holding the net vaulting of the presbytery.

During the first decades of the 16th century the architecture of Vilnius, which was the capital of the state, the centre of the most important bishopric of the country and also the largest and oldest autonomous Lithuanian city, conformed to the extraordinary rank of this city. The Gothic epoch was coming to an end, allowing the emergence of new trends. The fire of 1610 and the war that started in 1654 were the first major blows that suddenly struck and destroyed this Gothic city. The heritage of the Gothic architecture that has survived to this day bears witness to the distant epoch and meaningful work done by masters of old.

Written by **Edmundas Vilkas**
Photos **Sigitas Gaudėža**

KULTŪROS PAVELDO DEPARTAMENTAS

VILNIAUS GOTIKINĖ ARCHITEKTŪRA GOTHIC ARCHITECTURE OF VILNIUS

Šv. Onos ir Bernardinų bažnyčių ansamblis, Maironio g. 8, 10
Ensemble of the Churches of St Ann and Bernardine, Maironio Street 8, 10

VILNIAUS GOTIKINĖ ARCHITEKTŪRA

Gotikos epocha Lietuvoje (XIV–XVI a.) – tai didelių pokyčių, kultūrinio, socialinio, ekonominio ir žmogaus pasaulėjautos virsmo metas. Nuo XIV a. šalies geopolitinės krypties pasirinkimą (Vakarų Europa ar stačiatikiškos rytų slavų žemės) lėmė Lietuvos valdovai, ir tai darė esminę įtaką tolesnei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) dvasinės ir materialinės kultūros raidai. XIV a., nepaisant tarp LDK ir katalikiškų Europos kraštų (visų pirma Lenkijos ir vokiečių žemių) didėjusio ekonominio, kultūrinio ir politinio priešiško, valstybėje, ypač sostinėje, plito gotikos menas.

Pirmieji plytų gotikos architektūros stiliaus pastatai Vilniuje atsirado kartu su padidėjusia ir sustiprėjusia katalikų miestiečių, daugiausia europiečių pirklių ir amatininkų, bendruomene. 1387 m. Jogailos privilegijoje Vilniaus vyskupui pirmą kartą buvo paminėta miesto pakrastyje, vokiečių apgyvento kvartalo centre pastatyta pirklių ir jūreivių globėjo vardu pavadinta Šv. Mikalojaus bažnyčia (Šv. Mikalojaus g. 4). Tai yra seniausias sostinėje pastatas, turintis ryškios gotikos stiliaus bruožus. Bažnyčios architektūroje ryškėja pamažu perimtos gotikos tradicijos: halinė, trinavė erdvė, presbiterija, užbaigta trisiene apside, stambių ryškiai raudonų, gelsvų ir rusvų plytų mūras bei gotikinis plytų rišimas, navų ir presbiterijos sienas remiantys kontraforsai.

Šv. Mikalojaus bažnyčia neilgai buvo vienintelis katalikiškas kulto pastatas Vilniuje. Lietuvos krikšto akcija, pavertusi Vilnių vyskupijos centru ir pirmuoju pagal Magdeburgo teisę valdomu Lietuvos miestu, sukėlė tikrą sakralinių ir pasaulietinių pastatų statybos protrūkį. XIV a. buvo pradėta mažiausiai trijų bažnyčių statyba: 1386–1392 m. sparčiai kilo pranciškonų Švč. Mergelės Marijos dangun ėmimo bažnyčia, netrukus po krikšto imta statyti pagrindinę miestiečių parapiją Šv. Jono Krikštytojo ir Šv. Jono Evangelisto bažnyčią, apie 1387 m., panaudojus senesnio kulto pastato pamatus, buvo pastatyta Vilniaus katedra. 1390 m. pirmą kartą minima Vilniaus žemutinėje pilyje buvusi nedidelė mūrinė Šv. Onos bažnytelė. Kaip atrodė Jogailos statyta katedra, galima spėti tik iš archeologinių tyrimų duomenų ir ne itin patikimos istoriko Teodoro Narbuto pateiktos iliustracijos, o štai pirmosios dvi bažnyčios yra išlikusios iki mūsų dienų ir vaizdžiai liudija to meto statytojų gebėjimus bei meninį skonį. Šv. Jonų bažnyčią (Vladas Drėma ją vadina Šv. Jono bažnyčia) (Šv. Jono g. 12) įsteigė ir ją statyti pradėjo Jogaila, bet dėl užsitęsusių karų ji buvo baigta tik 1426 m. Šis kulto pastatas lankytojus ir šiandien pasitinka didinga ir aukšta gotikine erdve, lygiomis aukštų piliorių eilėmis, šoninių navų sienas skaidančiais dideliais smailiarkiais langais, sienų išorėje atskirtais paprastais, kvadratų skerspjuvio kontraforsais. Ne mažiau įspūdingai atrodė Pranciškonų vienuolyno kulto pastatas (Trakų g. 9 / Pranciškonų g. 1), pradėtas statyti apie 1386 m. ir baigtas tik XV a. trečiajame dešimtmetyje. Bažnyčia patyrė daugybę perstatymų. Iki šių dienų yra išlikęs halinis trijų vienodo aukščio navų planas, šonines navas dengiantys žvaigždiniai skliautai ir jų sienas skaidantys aukšti smailiarkiai langai, pagrindinio fasado kampus remiantys žemi kontraforsai, centre – profiliuotų plytų apvadu dekoruotas portalas.

XIV–XV a. sandūroje Vilniaus pilių kompleksas to meto sostinės panoramoje taip pat ryškiai išsiskyrė, tvirti bokštai ir aukšti gynybinių sienų mūrai, saugoję tiek Aukštutinę pilį, tiek didžiojo kunigaikščio dvaru virstančią Žemutinę pilį, atrodė tikrai įspūdingai. Aukštutinės pilies mūrai pastatyti po 1392 m., į valdžią atėjus Vytautui. Jų architektūroje jau ryškus Vilniuje populiarėjantis gotikos stilius. Vakarinis bokštas aštuonkampis, suskaidytas trimis į viršų siaurėjančiomis pakopomis. Rytinėje pilies kalno aikštelės pusėje stūkso rezidencinio pastato griuvėsiai su keliais išlikusiais dideliais langais ir originalios konstrukcijos pamatais su smailiomis gotikinėmis arkomis. Iš visų Žemutinės pilies pastatų gerai išsilaikę yra tik keletas pilies gynybinės sienos atkarpų ir XIV a. pabaigoje statytas apvalus keturaukštis gynybinis bokštas.

Po 1419 m. gaisro (kitais duomenimis, po 1399 m. gaisro) Vytautas nugriovė senosios katedros mūrus ir gana greitai pastatė naują Šv. Stanislovo ir Šv. Vladislovo titulo katedrą (Katedros a. 1). Pasak Gillebert'o de Lannoy, savo išvaizda ji buvo panaši į Frauenburgo katedrą (Fromborkas, Šiaurės Lenkija). Katedra – tai didelis stačiakampio plano trinavis halinis kulto pastatas, kurio presbiterija apima dvi rytines navų travėjas.

Į pietus, pietryčius ir pietvakarius nuo pilių augantis miestas greitai įgijo radialinio plano bruožų – jo erdvės klostėsi savaime, jis kūrėsi greta svarbiausių prekybos kelių, vedusių į Trakus, Livoniją, Rusios miestus. Pamažu formavosi tapybiškas ir laisvas Vilniaus užstatymas. Ilgainiui susidarė naujas miesto centras – Rotušės aikštė ir ją supę kvartalai, kuriuose imti statyti pirmieji mūriniai miestiečių namai. Atskiri „mūrinukų“ kvartalai kilo prie Trakų kelio, dabartinės Šv. Ignoto gatvės gale. Mūrinių namų statyba labiau išsiplėtė po 1471 m. gaisro, per kurį sudegė dauguma medinių miestiečių namų. Nuo XV a. pabaigos mūriniai namai statyti beveik visoje dabartinio Senamiesčio teritorijoje: šalutinėse gatvelėse tokių stovėjo vos vienas kitas, o štai centrinėse gatvėse (Didžiojoje, Pilies, Vokiečių, Trakų) šie pastatai kilo ir tankėjo, imta statyti daugiau dviaukščių namų, atsirado pirmieji triaukščiai namai ir net didikų, nusprendusių įsikurti sostinėje, rūmai, išsiskyrę puošnumu ir prabanga. Pirmieji gotikiniai miestiečių namai buvo stačiakampio plano, dažniausiai trijų patalpų, statyti galu į gatvę. Prie gatvės dažnai būdavo prekybos patalpa arba dirbtuvė, kartais – laiptai į rūšį, kuriame taip pat buvo prekiaujama arba laikomos prekės. Vidurinė patalpa dažniausiai buvo priemenė, sujungta su virene, kurios skliaute buvo įmūrytas kaminas (tai buvo patalpa maistui gaminti). Kieme buvusi patalpa ir kambariai antrame aukšte, jei namas dviaukštis, buvo gyvenamieji.

Įdomiausi besikuriančio miesto pavyzdžiai – XV a. pirmojoje pusėje Rotušės aikštėje pastatytas dviaukštis mažosios gildijos pastatas su ilgu prekių sandėliu kieme (Didžioji g. 26) ir XV a. pabaigos ar XVI a. pradžios Aušros Vartų g. 8 išlikęs vienintelis tokios paskirties sostinėje dviaukštis gotikinis prekių sandėlis su pagrindiniame fasade kylančiu aukštu laiptuotu frontonu.

Iš didikų rezidencijų yra išlikusi LDK sekretoriaus Mykolo Jasinskio XVI a. pradžioje pastatyta triaukštė rezidencija su išraiškinga vakarinio fasado puošyba ir pirmame aukšte esančia unikalia gotikine dvinave sale (Universiteto g. 3). Išsiskiria ir nedidelė, greičiausiai dviaukštė, žemaičių seniūno Stanislovo Kęsgailos rezidencija (Šv. Ignoto g. 5, 7), pastatyta XVI a. pradžioje. Namas neturėjo langų į gatvę, didiko sklypą nuo gatvės ir aplinkinių valdų skyrė aukšta mūro tvora su šaudymo angomis ir įtvirtintais vartais.

XV a. pabaigoje ir XVI a. pradžioje Vilniuje daug statyta. Miestas po truputį tapo tikra europietiška sostine. 1492 m. į sostą atsisėdus didžiajam kunigaikščiui Aleksandrui, ėmė pamažu formuotis reprezentacinis valdovo stilius – vėlyvoji gotika. Garsiausias šio stiliaus paveldo objektas Vilniuje ir visoje Lietuvoje – Bernardinų vienuolyno ansamblis (Maironio g. 8, 10). Bažnyčia pastatyta 1520 m., manoma, pagal Dancigo architekto Mykolo Karpentarijaus-Enkingerio projektą. Pastatų ansamblių sudaro Bernardinų bažnyčia, Šv. Onos bažnyčia ir Bernardinų vienuolyno rūmai. Didžiausias ansamblio pastatas, Bernardinų bažnyčia, – tai didelis trinavis halinis kulto pastatas su aštuonkampio plano, originalia ir prabangia gotikine puošyba išsiskiriančia varpine. Prie šiaurinės bažnyčios sienos pristatyti keturi stačiakapiai vienuolyno korpusai sudaro vidinį vienuolyno kiemą – kluatą.

Už Bernardinų bažnyčių daug mažesnė 1501 m. pastatyta Šv. Onos šventovė yra ansamblio dominantė, svarbiausias jo kompozicijos akcentas. Bažnyčios plano ašis, palyginti su viso ansamblio išilgine ašimi, pasukta į šiaurę, šitaip yra perteikiamas subtilus viduramžių architekto grožio ir darnos supratimas. Pastatas nedidelis, vienanavis. Rytuose navą pratęsia žemesnė ir siauresnė presbiterija, kurią užbaigia trisienė apsidė. Presbiterijos tūris nedidelis, planas paprastas, tačiau fasadų architektūra neįprastai dekoratyvi ir įvairi. Jos kompozicija taip pat reljefiška ir sudėtinga, sienas remia aukšti, dekoratyvūs, bet kartu ir stambūs kontraforsai, laikantys tinklinį presbiterijos skliautą.

Pirmaisiais XVI a. dešimtmečiais Vilnius – valstybės sostinė, svarbiausios šalies vyskupijos centras ir

kartu didžiausias bei seniausias savavaldis Lietuvos miestas – užstatymu tikrai atitiko savo išskirtinį rangą. Gotikos epocha pamažu baigėsi, užleisdama vietą naujoms madoms. 1610 m. gaisras ir 1654 m. prasidėjęs karas buvo pirmosios nelaimės, netikėtai užklupusios ir sugriovusios gotikinį miestą. Išlikęs gotikinės architektūros paveldas yra gyvas šios tolimos epochos ir prasingų senovės meistrų liudininkas.

Teksto autorius
Edmundas Vilkas
Fotografas
Sigitas Gaudėža

GOTHIC ARCHITECTURE OF VILNIUS

1

In Lithuania the Gothic epoch (the 14th — 16th centuries) was a time of major changes; a period of cultural, social, and economic transformation and conversion of people’s attitudes. Starting with the 14th century, the choice of geopolitical direction of the country (Western Europe or the orthodox Eastern Slavonic lands) depended on Lithuanian sovereigns, and this had major influence on the further development of the spiritual and material culture of the Grand Duchy of Lithuania (GDL). Despite the increasing economic, cultural and political hostility between the GDL and Catholic European countries (in particular, between Poland and German lands), Gothic art was spreading in the country in the 14th century, particularly in the capital city.

The first brick-built Gothic style buildings emerged in Vilnius together with the increased and stronger community of Catholic town-dwellers, mainly consisting of European merchants and craftsmen. The Church of St. Nicolas (Šv. Mikalojaus Street 4), named after the guardian of merchants and seafarers and constructed in the heart of the German quarter — on the periphery of the city — was mentioned for the first time in the letter of privilege of Jogaila, Grand Duke of Lithuania and King of Poland, addressed to the bishop of Vilnius, in 1387. This is the oldest building in the capital city that has preserved clear features of the Gothic style. The architecture of the church reveals Gothic features that were assimilated gradually: a one-hall three-nave space; a presbytery that ends with a three-wall apse; the masonry of sharp-red, yellowish and brownish bricks and the Gothic brick bond pattern; and the buttresses supporting the walls of the naves and the presbytery.

The Church of St. Nicolas was the only Catholic cult building in Vilnius, but not for very long. The campaign of Lithuania’s conversion to Christianity, which turned Vilnius into the centre of the bishopric and the first Lithuanian city ruled under the Magdeburg law, caused an outbreak of construction of sacral and secular buildings. The construction of at least three churches started in the 14th century: the Franciscan Church of the Assumption of the Most Holy Virgin Mary was built rapidly in 1386 – 1392; the construction of the main parochial church of the town-dwellers — the Church of St John the Baptist — and the Church of St John started soon after Lithuania’s conversion to Christianity; and the Cathedral of Vilnius was built on the foundation of the older cult building in about 1387. The small stone Church of St Ann, which once stood in the Vilnius Lower Castle, was mentioned for the first time in 1390. One could only guess what the Cathedral built by Jogaila looked liked only based on archaeological research data and a rather unreliable illustration provided by historian Teodoras Narbutas. Meanwhile, the first two churches, which have been preserved to this day, witness the skills and the artistic taste of the builders of the time. The Church of St Johns (which a researcher of Lithuanian cultural history, Vladas Drėma refers to as the Church of St John [Šv. Jono Street 12]) was established and the building was started by Jogaila but, due to ongoing wars, was only completed in 1426. To this day visitors to the church can admire the magnificent Gothic space of this cult building, the straight lines of tall pillars, and large windows dividing the walls of aisles, with pointed arches, which on the external wall of the building are divided by simple, roughly squared buttresses. The construction of the cult building of the Franciscan monastery (Trakų Street 9/Pranciškonų Street 1), which was as impressive as the aforesaid building, started in about 1386 and was only finished in the third decade of the 15th century. This church has been reconstructed many times. The one-hall plan of three naves of the same height, the lierne vaulting covering the aisles and tall pointed-arch windows dividing their walls into segments, and also the low buttresses supporting the corners of the main facade and the portal decorated with a rim of profiled bricks in the centre of the building, have been preserved to this day.

At the end of the 14th century through the beginning of the 15th century, the complex of castles of Vilnius was also standing out in the panorama of the capital city: entrenched towers and tall stone

defence walls, which used to shield both the Upper Castle and the Lower Castle that was transforming into the manor of the Grand Duke, looked very impressive. The stone walls of the Upper Castle were built after 1392 when Grand Duke Vytautas took over power. The architecture of the castle features the Gothic style which was becoming increasingly popular in Vilnius at that time. The octagonal western tower is divided into three steps narrowing at the top. There are remains of a residential building with several large windows, foundations of the original structure, and pointed gothic arches on the eastern side of the castle site. Of all the structures of the Lower Castle of Vilnius, only a few segments of the defence wall and a circular four-storey defence tower constructed at the end of the 14th century have been well preserved.

After the fire of 1419 (according to other data, after the fire of 1399), Vytautas pulled down the stone walls of the old cathedral and was soon to build a new cathedral of the title of St Stanislaus and St Vladislav (Katedros Square 1). According to Gillebert'o de Lannoy, the exterior of the cathedral was similar to that of the Cathedral of Frauenborg (Fromborg, Northern Poland). The cathedral is a large rectangular one-hall three-nave cult building, the presbytery of which includes two eastern traves which support the naves.

The city, which was expanding to the south, south-east and south-west, soon acquired features of a radial plan; separate spaces of the city were developing on their own; the city was developing by the main trade roads leading to Trakai, Livland and Rus. Little-by-little the picturesque and relaxed scenery of the architecture of Vilnius was emerging. In the long term the Town Hall Square and surrounding quarters where town-dwellers built their first stone houses came to form the new heart of the city. Separate quarters of stone buildings were constructed at the road leading to Trakai, at the end of the current Šv. Ignoto Street. The construction of stone buildings became more widespread after the fire of 1471 when the majority of wooden houses of residents of the city burned down. At the end of the 15th century people started constructing stone buildings on almost all the present territory of the Old Town; there were only a few such houses on auxiliary streets, meanwhile the number of stone houses on the main streets in the area (Didžioji, Pilies, Vokiečių, and Trakų) was growing rapidly. The locals also started building an increasing number of two-storey houses; the first three-storey buildings and even palaces — distinguished for their decoration and luxury — of the noblemen who had decided to settle in the capital city were built on this territory, too. The first Gothic style buildings of the town-dwellers were rectangular; most often these buildings contained three rooms, and their back side was facing the street. Commercial premises or workshops, or sometimes the staircase leading to the basement that also served the purpose of commercial premises or storage of goods, would often be closest to the street. The room in the middle would serve as a hallway connected to the cooking area (Lith. *virenė*) with a chimney constructed in the vault (this was the room used for preparing food). The premise that used to be on the inner side of the house and the rooms on the first floor of the building (in case it was a two-storey building) served as residential premises in most cases.

A two-storey building of the Small Guild together with a long warehouse in the courtyard (Didžioji Street 26), constructed on Town Hall Square in the first half of the 15th century, as well as a two-storey Gothic warehouse with a tall stepped fronton rising in the main facade (the only building of such function that has survived to this day) constructed on Aušros Vartų Street 8 at the end of the 15th century or the beginning of the 16th century, are the most interesting examples of the growing city.

One of the residencies of the noblemen which has been preserved to this day is a three-storey residence of the secretary of GDL Mykolas Jasinskis, with expressive decorative elements and a unique Gothic two-nave hall on the ground floor (Universiteto Street 3), which was built at the beginning of the 16th century. A relatively small residence of the Elder of Samogitia, Stanislovas Kęsgaila (Šv. Ignoto Street 5, 7)